

mestall

any XIV
núm. 32
desembre 2012

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

SUMARI

Portada

El CRHR i la xarxa internacional CRICEC

L'Associació

Lliurament del 10è Premi Mestall

1939-1959: anys de gana, contraban i estraperlo al Baix Empordà

Notes de guaret

Els avantatges de demanar dispensa

Patrimoni

El Museu de l'Anxova i la Sal de l'Escala

El món agrari a les terres de parla catalana

Cap a una efectiva acceptació pels grups dominants de la definició jurídica d'activitat agrària

Trobades

XXIV Seminari d'Història Econòmica i Social «Enriquir-se o empobrir-se amb el deute. Crèdit privat i canvi social en el món rural»

Notes de lectura

Pere Gifre i Ribas *Delmes, censos i lluísmes*

Llibres

Pere Gifre i Ribas *Els senyors útils i propietaris de mas*

Jordi Bolòs, Antonieta Jame i Enric Vicedo *Condicions de vida al món rural*

Jordi Bolòs, Antonieta Jame i Enric Vicedo *Família pagesa i economia rural*

Recerques

Eduard Díaz Capallera *El registre d'hipoteques: una font per a la història social. Estudi comparatiu de les regions de Girona i Tarragona*

Agenda

EL CENTRE DE RECERCA D'HISTÒRIA RURAL I LA XARXA INTERNACIONAL CRICEC

El Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona ha participat activament en la creació de la International Scientific Coordination Network (Groupe de Recherches International GdRI) "CRI-ses and Changes in the European Countryside in the long run" (CRICEC). En aquesta xarxa, coordinada pel CNRS de França, hi participen, a més, les següents institucions: École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Université Rennes 2, Westfälische Wilhelms-Universität Münster (WWI), Katholieke Universiteit te Leuven, Universidad de Castilla-la Mancha, Universidade de Nova de Lisboa, Università degli Studi di Padova i Lund University.

Els equips de recerca de totes aquestes institucions s'han compromès a organitzar, durant els 5 anys de durada de la xarxa, activitats entorn de la història rural que afavoreixin el diàleg i enforteixin la perspectiva comparativa en les respectives recerques. Precisament, una de les primeres activitats celebrades en el marc de CRICEC va ser, el mes de setembre passat, el XXIV seminari d'Història Econòmica i Social, *Enriquir-se o empobrir-se amb el deute. Crèdit privat i canvi social en el món rural*, del qual n'ofereim una extensa crònica en l'interior d'aquest número.

Rosa Congost ■
Presidenta de l'AHR

XXIV Seminari d'Història Econòmica i Social
International Scientific Coordination Network (GdRI)
"Crises and Changes in the European Countryside in the long run" (CRICEC)

**ENRIQUIR-SE O EMPOBRIR-SE AMB EL DEUTE
CRÈDIT PRIVAT I CANVI SOCIAL EN EL MÓN RURAL**

Girona, 27-29 de setembre de 2012

Organitzo:

Universitat de Girona
Institut de Recerca Històrica
Centre de Recerca
d'Història Rural

CRICEC

LECOLE
SEMANTIS
EUROPE
EUROPEAN
COUNTRYSIDE
CRICEC

Patrocina:

Fundació
privada:
Girona,
Empordanès
i Jussà

GOVERN DE CATALUNYA
DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ
PROJECCIONS 2009-2012
PROJECTE HISTÒRIA 2010-2012

Detalles del projecte de presentació i organització en www.criicec.net i www.criicec.org

11è premi

mestall

2012-2013

l'Associació d'Història Rural

convoca el

11è premi Mestall

curs 2012 - 2013

A treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, etnografia, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.)

Dotació: 600 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

Termini de presentació: 30 d'abril de 2013.

Informació i bases a la web:
www.ddgi.cat/historiarural/

10è premi

mestall

2011-2012

PREMIATS EN ALTRES CONVOCATÒRIES

I convocatòria
curs 2002-2003

Maria Bertran Isabal
(IES de Tremp)

II convocatòria
curs 2003-2004

Albert Reixach Sala
(IES Montsacopa d'Olot)

III convocatòria
curs 2004-2005

Eloi Hernández Mosella
(IES Quercus de Sant Joan de Vilatorrada)

IV convocatòria
curs 2005-2006

Eudald Arnal Boada
(IES Gabriel Ferrater de Reus)

V convocatòria
curs 2006-2007

Laia Alentorn Serrat
(IES Garrotxa d'Olot)

VI convocatòria
curs 2007-2008

Ares Prat Pujol
(IES Hug Roger III de Sort)

VII convocatòria
curs 2008-2009

Marta Arnau Borràs
(IES Manuel Sales i Ferré d'Ulldecona)

VIII convocatòria
curs 2009-2010

Mariona Miret Giribet
(IES Guindàvols de Lleida)

IX convocatòria
curs 2010-2011

Josep F. Duarte Romero
(IES Gabriel Ferrater i Soler de Reus)

ACTA DEL JURAT

Reunit el jurat del desè Premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, constituït per Marisa Roig Simon, Josep Colls Comas i Enric Sagner Hom, després d'examinar els treballs presentats, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels tretze treballs presentats en aquesta convocatòria.

2. Atorgar el premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat en la seva desena edició al treball "1939-1959: anys de gana, contraban i estraperlo al Baix Empordà", presentat amb el pseudònim "Marcel·lí Massana". En la seva valoració el jurat considera que l'autora ha sabut aprofitar amb encert els testimonis orals que tenia a l'abast, i relacionar-los amb el context històric general. El jurat ha valorat també que l'autora hagi integrat documentació primària amb la interpretació històrica de la postguerra civil.

Oberta la plica, el premi correspon a Ariadna Adarnius Blanch, de l'INS La Bisbal, essent tutor del treball el professor Guerau Palmada. El jurat proposa la publicació d'un resum del treball premiat en el proper número del butlletí Mestall.

Girona, 29 de juny de 2012

Fotografia: Lídia Donat

1939-1959: ANYS DE GANA, CONTRABAN I ESTRAPERLO AL BAIX EMPORDÀ

Resum del treball guanyador de la X convocatòria premi Mestall

1939-1959: Anys de gana és un treball historiogràfic dedicat a explicar el contraban i l'estraperlo al Baix Empordà i a posar de manifest la repercussió de la postguerra en el condicionament humà a l'hora de viure. Des dels anys 40 fins als anys 60 les condicions de vida eren pèssimes i la misèria, la por i la pobresa eren en l'ordre del dia. Mentre les autoritats i els col·laboradors creaven una línia divisòria exempta de qualsevol càstig, la gent del poble passava gana.

Sabem que va ser en aquest període de temps (1939-1959) quan el contraban i l'estraperlo arribaren al seu punt més

àlgid. Per a molts dels implicats, fou l'única manera de subsistir i de portar alguna cosa a casa per menjar. Aquesta pràctica implicava escaramusses, murrieria, perill i traïcions. Es tracta d'elements propis de la condició humana que en moments de dificultat emergeixen; i tots ells reflectits al treball.

La finalitat d'aquest projecte és donar a conèixer com funcionava tot el món que hi havia al marge de la llei relacionat amb el tràfic il·legal de productes de qualsevol classe al llarg dels primers anys de postguerra. Per tal de poder arribar a aquest fi, he hagut d'adquirir els coneixements

necessaris per a poder escriure sobre un tema que encara avui és difícil de documentar amb les informacions orals. Partint de zero, necessitava entendre els motius pels quals la gent havia de recórrer a comprar i vendre d'amagat. Una vegada assimilat aquest punt, podia centrar-me en l'objectiu principal: capbussar-me dins l'extens món del mercat negre, saber com funcionava, com s'organitzava, com es feien els tractes. Saber el màxim possible sobre els contrabandistes i estraperlistes.

A fi d'aconseguir els objectius, el treball consta d'una part teòrica on s'explica la Guerra Civil, el Franquisme i la Repressió. Aquests apartats teòrics posteriorment ens ajuden a comprendre tant el

contraban com l'estraperlo. Per tal d'aprofundir més en aquests dos fenòmens, hi ha un total de set entrevistes a persones que hi havien tingut alguna relació. Per donar més èmfasi a les explicacions, rebutjant qualsevol afirmació gratuïta, hi ha uns gràfics realitzats a partir d'unes enquestes que vesteixen el treball. A la vegada, també hi ha documents i informació extrets de l'arxiu històric de Palafrugell i de l'arxiu comarcal de La Bisbal.

Amb la suma de les fonts, la recerca i l'esforç, he pogut aconseguir uns bons resultats, que he intentat plasmar en la memòria escrita del treball.

Ariadna Adarnius Blanch ■

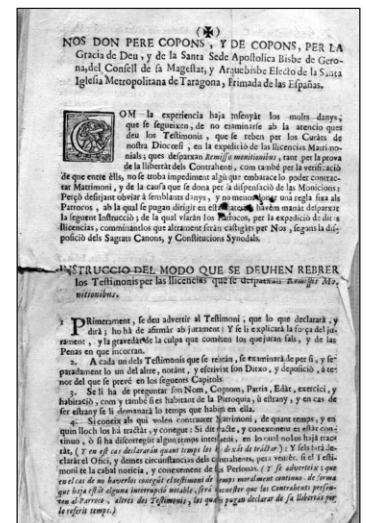
notes de guaret ■

Els avantatges de demanar dispensa

Els registres matrimonials parroquials constitueixen un conjunt documental de gran valor i riquesa per a l'estudi dels comportaments demogràfics i les trajectòries socials durant l'època moderna i també, tot i l'aparició dels registres civils, durant el segle XIX. Explorats de forma exclusiva, permeten observar la mobilitat social intergeneracional —a través de la comparació entre les categories socioprofessionals del nuvi i del pare de la núvia—, la mobilitat geogràfica —com han fet molts estudis sobre migracions—, l'endogàmia matrimonial —tant en sentit geogràfic com social— i altres indicadors rellevants per explicar la dinàmica de les societats preindustrials. Conjuntament amb altres registres parroquials —els llibres de baptisme i els d'òbit—, permeten reconstruir històries personals, històries familiars i trajectòries genealògiques d'utilitat per a moltes altres qüestions, la més destacable de les quals segurament seria —si s'utilitza el mètode proposat fa més de mig segle per Louis Henry— la taxa de fecunditat, el nombre de fills que, de mitjana, tenen les dones d'un lloc i moment donats.

Les principals limitacions dels registres parroquials, tanmateix, són el seu caràcter local —limitat generalment a una parròquia o a un petit nombre de parròquies— i l'enorme esforç que comporta el seu buidat sistemàtic. Molts lectors del Mestall ho saben de primera mà. És per això que sovint els estudis que utilitzen registres parroquials a penes depassen el marc d'una parròquia.

Una via per superar aquests inconvenients —especialment el de l'excessiva reducció del marc geogràfic i, per tant, el de la seva representativitat— passa per trobar registres que apleguin a una escala superior allò que contenen els llibres de matrimonis de cada parròquia. No són pas abundants, però tampoc són inexistents. Fa poc més d'un any s'anunciava que el Centre d'Estudis Demogràfics digitalitzaria un d'aquests registres: el fons d'esposalles de la Catedral de Barcelona, creat l'any 1451 arran d'una taxa sobre els matrimonis celebrats a la diòcesi barcelonina amb la finalitat de finançar la construcció de la catedral. Una altra possibilitat el constitueixen els registres de sol·licitud de dispensa d'amonestació que es conserven en algunes diòcesis, com és el cas

Instrucció del bisbe Copons sobre l'interrogatori dels testimonis en els procediments de dispensa d'amonestacions, 1728.

notes de guaret

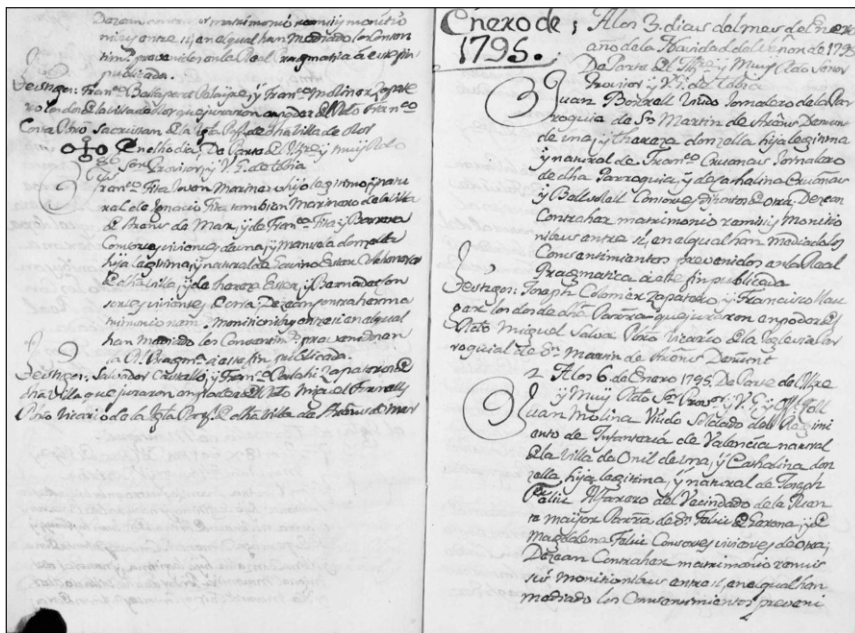
de la diòcesi de Girona. Precisament la presentació i exploració del fons gironí ha estat l'objecte d'un article que recentment hem publicat a la revista *Population* (2012, núm. 3) editada per l'Institut National d'Études Démographiques. Aquesta nota constitueix una presentació sintètica de l'article en qüestió.

taven contra certes normes socials. Robert Robert, al recull de narracions costumistes titulat *Barcelonines* (1907), relata una conversa entre dues dones que expliquen el casament amb *llicència closa* d'un vidu set dies després de la defunció de la primera muller, fet que és qualificat com un desvergonyiment per part d'una de les interlocutores.

La dispensa se sol·licitava a la cúria diocesana i, a diferència de les dispenses d'impediment, no es tramitava davant la cúria vaticana, sinó que es resolia a escala diocesana. El procediment que s'iniciava amb la sol·licitud consistia en obrir un expedient per verificar l'estat de solteria o, en el seu cas, de viduitat dels sol·licitants. Amb aquesta finalitat es presentaven les corresponents partides de baptisme i una certificació del rector de la parròquia on s'havia de celebrar el matrimoni declarant que els futurs esposos havien estat examinats i que no s'havia trobat impediment o que, en cas d'haver-se'n trobat, prèviament s'havia obtingut la dispensa referida a aquest. A més, es recollia la declaració de dos o més testimonis de la parròquia seguint la pauta del següent exemple:

Joan Rotllat texidor de lli de Gerona de edat de 51 anys interrogat sobre de la llibertat de Narcis Serra rejoler de la Paroquia de S[an]t Feliu fill de Christofol Agla et Margarida y Marianna Casellas filla de Ramon Casellas treballador de Llagostera y Anna conjugues de part altre dixit que diits contrahents son liberos y que entre ells no hi ha impediment algun lo que diu saber per aver los tractat a dit Narcis Serra des de xich y a dita Marianna de esta part de 6 años y que si entre ells hi hagues impediment ho sabria.

Quan un dels sol·licitants residia o havia residit anteriorment en una altra parròquia, teòricament calia que declarassin dos testimonis de cadascuna de les parròquies de residència i, en el cas d'homes enrolats en algun exèrcit, s'exigia que les autoritats militars certifiquessin la seva solteria durant el període d'armes també amb el testimoni de dos companys de servei. Tots aquests documents s'integraven en l'expedient de dispensa, així com la resolució episcopal. Les formalitats del procés, evidentment, varen modificar-se en diversos moments, fet que repercuteix en la qualitat dels expedients. En aquest sentit, el bisbe Pere de Copons publicà l'any 1728 una *Instrucció del modo que se dehuen rebre los testimonis per las llicencias que se despaxan remissis monitionibus* on establia el protocol que calia seguir en l'interrogatori dels testimonis.

Registre diocesà de les concessions de dispenses d'amonestació, 1795

Les proclames o amonestacions són notificacions públiques d'un futur matrimoni realitzades durant l'ofici dominical pel rector de totes les parròquies on els contraents haurien residit des de la seva pubertat. La finalitat era que els feligresos poguessin denunciar l'existència d'alguna causa d'impediment matrimonial entre els futurs cònjuges. Alguns tractadistes del dret canònic situen les primeres notícies sobre aquesta pràctica a la França del segle XII i la seva expansió a partir del concili del Laterà de 1215. Des d'aleshores, abans de contreure matrimoni aquest havia de ser proclamat públicament tres vegades, en tres dies festius successius, durant la celebració de la missa a l'església parroquial. Les proclames formaven part del conjunt de procediments mitjançant els quals l'Església intentava esbrinar tant l'estat civil dels futurs contraents com l'existència de vincles i situacions personals afectades en algun grau pel ventall d'impediments establerts per la legislació canònica.

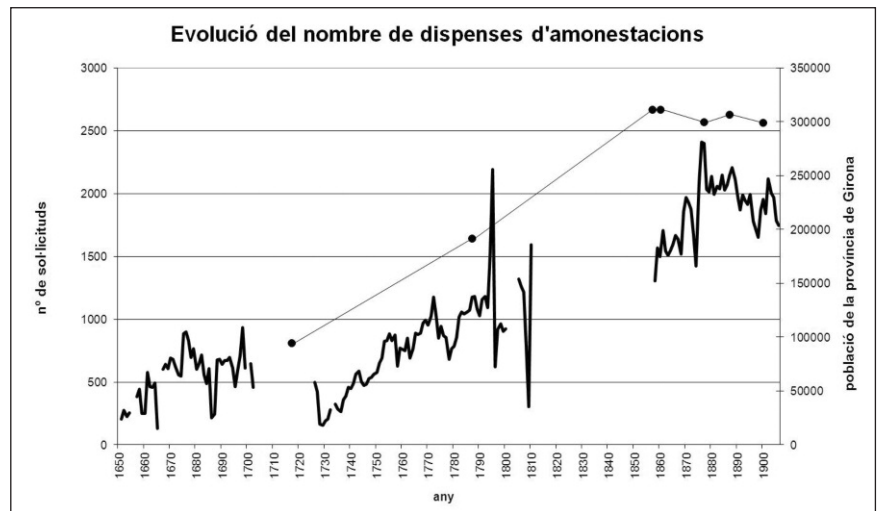
Amb la dispensa d'amonestacions se suprimia aquest tràmit i s'obtenia un doble efecte: es reduïa el temps d'espera per celebrar el matrimoni i s'evitava que alguns veïns —amb raó o sense— intentessin obstaculitzar-lo. La literatura l'ha identificat com una fórmula per a la celebració de casaments secrets o que atemp-

Les dispenses concedides eren comunicades per escrit als rectors que havien tramitat la sol·licitud i havien celebrat el matrimoni i aquests feien constar habitualment la llicència en les anotacions realitzades en els seus registres matrimonials, sovint utilitzant l'expressió *remisis monitionibus*. A més d'aquesta anotació en els llibres parroquials, els expedients de dispensa d'amonestacions s'haurien de conservar en els arxius de les diòcesis catòliques. Tanmateix, les exploracions que hem realitzat entre les diòcesis catalanes indiquen que el seu grau de conservació pot ser menor que l'esperat i desitjat. Pocs arxius diocesans catalans semblen disposar d'una sèrie contínua i accessible. A diferència dels expedients de dispensa per impediment —tramitats quan existia consanguinitat entre els nuvis o qualsevol altre motiu qualificat com a impediment per la legislació canònica—, és probable que aquestes llicències fossin conservades menys sistemàticament.

La sèrie conservada a l'Arxiu Diocesà de Girona, dins la secció de Matrimonis de la Cúria i Vicariat General, és excepcional per dos motius. D'una banda, perquè conté documentació serial força completa des de 1651 fins 1936, només amb llacunes importants durant la primera meitat del segle XIX. El fons està integrat, aproximadament, per un total de 180.000 expedients o anotacions registrals, un volum molt gran que, com veurem, apunta la freqüència amb la qual els feligresos sol·licitaven aquest tipus de dispensa. D'altra banda, la sèrie també és excepcional per la ingent tasca duta a terme per Josep M. Marquès (1939-2007) en els seus anys com a arxiver diocesà. Marquès va integrar les informacions bàsiques dels matrimonis amb dispensa en una enorme base de dades que és oberta i accessible a tot el món a través de la web de l'ADG (<http://www.arxiuadg.org/dispenses-matrimonials.php>).

L'interès i la possibilitat d'utilitzar les dispenses d'amonestació com a alternativa als registres parroquials de matrimoni estan condicionats per la seva representativitat sobre el total de matrimonis celebrats en el conjunt de la diòcesi. No és fins el segle XIX quan disposem de les primeres estadístiques oficials sobre matrimonis —recollides a les *Memorias del movimiento de la población de España*—, les quals ens permeten estimar quants matrimonis sol·licitaven que se'ls dispensés de les proclames. Tot i que cal fer algunes correccions per ajustar la diferència territorial entre la província i la diòcesi de Girona, el resultat no deixa lloc al dubte i és, fins i tot, espectacular: un 76% dels

matrimonis realitzats entre 1863 i 1910 varen sol·licitar aquest tipus de dispensa. Petites cerques realitzades en parròquies concretes també indiquen que, almenys des de finals del segle XVIII, unes tres quartes parts dels matrimonis celebrats ho feien amb dispensa. Tot i que hi ha alguns biaixos de caràcter geogràfic entre, per exemple, parròquies de l'interior i parròquies del litoral, no sembla que aquests biaixos siguin constants, sinó que tenen un caràcter circumstancial i canviant, de manera que alguns anys el percentatge de matrimonis en dispensa és més alt al litoral que a l'interior i en d'altres la relació s'inverteix. Tampoc els biaixos d'ordre social semblen ésser significatius. Entre els sol·licitants de dispenses, hi trobem ben representades totes les categories socioprofessionals.

Per què tanta gent volia evitar les proclames? Per què es tractava d'una pràctica tan generalitzada? La legislació eclesiàstica només preveia la possibilitat de concedir aquesta dispensa quan hi havia una causa legítima o un motiu d'urgència. En la pràctica, però, es va generalitzar l'hàbit de sol·licitar-la. Entre les causes legítimes, els tractadistes sobre el matrimoni canònic consideraven que la dispensa es justificava en el cas d'existir una oposició maliciosa al matrimoni per part de veïns o parents que l'endarrerís injustificadament, en les situacions d'embaràs prenupcial, en les situacions de concubinat, en una previsible pròxima defunció d'un dels dos cònjuges o en la circumstància d'un viatge urgent i sobtat. La majoria dels sol·licitants s'acollia a la primera causa: la necessitat d'evitar que la publicació de les amonestacions propiciés denúncies d'impediment falses o malicioses. Com s'ha d'entendre això? Es tracta d'una resposta estereotipada sense

■ notes de guaret

fonament real? o bé ens està retratant una societat amb un fort malestar intern, amb tensions entre propers que es podien manifestar en ocasions propícies com les celebracions matrimonials? Potser l'única cosa que es pretenia era evitar l'ensurt que explica Jaume Raventós en les *Memòries d'un cabaler* (1932): *...més d'una vegada havia passat de trobar-se obligades en consciència a descobrir algun parentiu ignorat en les amonestacions del diumenge, que escoltaven i repassaven religiosament.* Potser sovint només es buscava accelerar els tràmits previs a la celebració. Si tenim en compte el que explica Victor Hugo a *Les travailleurs de la mer*, comparant la pràctica de les illes del Canal de la Mànega amb la de la França continental, aquests tràmits podien ser feixucs i relativament lents:

aquí les formalitats no són molt enutjoses, el degà fa el que vol i qualsevol es casa abans que hagi tingut temps d'advertir-ho. No és com a França, on calen bans, proclames, terminis i totes aquestes ximpleries...

En altres ocasions, la urgència estava determinada per l'amenaça de ser mobilitzat per l'exèrcit, com explica Pau Porcet en el seu *Llibre de polítiques i curiositats* (1788-1856):

Y mireu, Fills meus caríssims, lo meu Casament de jo, Pau Porcet y Casas, ba sé fet y dit, ab cosa de buyt dias casats ab Llicència closa, tan era lo meu temor de no haver de sé soldat (...) Però, mireu, Fills meus caríssims, lo any 1812 ba sé un any de traspàs; ba sé un any de molts casaments per temor de no haver de sé Soldats.

L'embaràs prematrimonial en ell mateix podia motivar la urgència de celebració del matrimoni, però la dispensa també podia estar motivada per voluntat de no fer-lo massa públic o per l'oposició familiar a un matrimoni precipitat, com s'explica en aquesta sol·licitud de l'any 1732:

hi ha un Gran Perill en la tardança per averse conegut los dits carnalis cum promitioni matrimonis y la dona se troba gravida y ja procuran los parens del dit contrahent Malitionsament y sen repara procuran extorbar dit Matrimoni y fer ausentar dit contrahent y de apartarse de ha de seguida una Gran infamia a la part altre en desdecoro de son llinatge que es de bon nom y ademes de axo es Molt factible se seguesca de no casarse la total perdicio de la dita dona

Fos quin fos el mòbil o el motiu que realment empenyé tants i tants gironins a sol·licitar la dispensa de proclames, el resultat per a l'historiador és un llaminer fons documental que, explorat metòdicament, pot proporcionar una rica base per estudiar el dinamisme social gironí al llarg del segle XVII, XVIII i XIX i per fer-ho des d'una escala analítica més àmplia que la parroquial. Els propers anys esperem que les expectatives d'aquesta sèrie donin el seu resultat amb la presentació de diverses tesis doctorals en curs d'elaboració que la utilitzen parcialment.

Rosa Congost, Josep Portell,
Enric Saguer i Albert Serramontmany ■

■ patrimoni

El Museu de l'Anxova i la Sal de l'Escala

El Museu de l'Anxova i de la Sal es va inaugurar el juliol de 2006 com a institució dedicada a la recuperació, la conservació i la difusió del patrimoni material i immaterial de l'Escala, en especial de la important tradició saladora del poble. Està situat a l'antic escorxador, edifici de 1913, que es va restaurar i ampliar amb una subvenció de la Unió Europea. El museu va ser el fruit de la recuperació del patrimoni del poble portada a terme des de

l'Arxiu municipal i el Centre d'Estudis Escalencs, d'una banda, i de la sensibilitat de persones que varen cedir el seu patrimoni, de l'altra. A partir de l'any 2008 el Museu també és la seu de l'Arxiu Històric de l'Escala, que inclou els grans fons fotogràfics de Josep Esquirol, Joan Lassús, Vernon Richards i, recentment, de Miquel Bataller. Gestiona prop de 45.000 imatges, des de finals del segle XIX fins a l'actualitat.

La visita al Museu comença amb un audiovisual sobre la pesca i la salaó d'anxova i sardina, amb imatges de principi del segle xx. L'exposició permanent, situada a la part antiga de l'edifici, està dividida en cinc àmbits:

La Sal

En aquesta sala s'explica com s'extreu la sal de la natura, la seva comercialització i com arribava a l'antic port de l'Escala carregada en grans pailebots de cabotatge, procedent de les salines d'Eivissa o de Torrevella. Després es portava a l'Alfolí, el magatzem reial de la sal, per ser distribuïda als pobles de l'interior. L'Alfolí, actualment en curs de restauració, va propiciar el creixement demogràfic i urbanístic de l'Escala al segle XVIII.

La pesca amb els sardinals

A final del segle XVI es té notícia a l'Escala de la introducció d'un nou art de pesca que va facilitar les captures de sardina i anxova. Els llaguts, anomenats sardinals, aparellats amb la vela llatina, sortien dues vegades al dia, a l'alba de prima i de matinada, i practicaven la pesca anomenada a *la deriva*. L'Escala va ser el poble de la província de Girona amb més barques dedicades a aquest art. Antigues xarxes de sardinals, surades, brúixoles, boies de vidre, entre d'altres objectes, expliquen tot aquest procés.

La pesca amb les teranyines

A principi del segle XX es va introduir un nou sistema per capturar el peix blau: la pesca amb les teranyines, potents barques acompanyades pel bot de llums, que atreïen el peix i el capturaven per encerclament. Poc a poc es va anar mecanitzant tot el sistema fins a arribar a l'actualitat, en què han quedat cinc teranyines de les cinquanta que hi havia hagut fins a l'arribada del turisme. En aquesta sala es conserva també l'antiga perola de tenyir les xarxes amb escorça de pi.

La subhasta

Un cop els pescadors arribaven a port, els saladors acudien a la platja per comprar el peix i portar-lo al salí o fàbrica de salaó. Baiards per transportar les caixes de peix, balances romanes i gorbos o paneres per vendre i transportar el peix són els objectes que podem trobar en aquesta sala.

La salaó

Finalment, la reproducció d'un antic salí amb la pastera, els barrils o la màquina de tancar els pots d'olives farcides d'anxova permeten al visitant d'endinsar-se en una antiga tradició que es remunta a la factoria de salaó del jaciment arqueològic

d'Empúries. La Unió de Saladors Històrics d'Anxova de l'Escala, que engloba les indústries actuals, ha dipositat al Museu les plaques d'homenatge atorgades per la Generalitat de Catalunya per haver mantingut la tradició saladora ininterrompudament fins a l'actualitat.

Des del Museu portem a terme tres grans projectes que traspassen el nostre marc físic:

EL FIL DE LA MEMÒRIA

A través del projecte "El Fil de la Memòria" es treballa per preservar i difondre la història oral de l'Escala a partir dels últims testimonis. S'editen regularment la revista *Fulls d'Història Local*, la col·lecció *Guies del Patrimoni*, el Butlletí d'Informació de l'Arxiu i el Museu, així com vídeos amb enregistraments de persones grans. Es fan també exposicions temporals del tema objecte de recerca: "Anar a fer tenda. Les acampades de pescadors escalencs a la Costa Brava", "L'any de la Fred. La glaçada de 1956", "El contraban marítim i la pesca del corall". Una de les darreres recerques ha estat sobre història rural, coincidint amb l'exposició temporal "El món agrari a les terres de parla catalana", cedida per l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Aprofitant l'esdeveniment, es va publicar el *Full d'Història Local* "Vida quotidiana als masos de les Corts, Vilanera i els Recs", amb entrevistes als últims masovers d'aquests interessants masos fortificats amb torres defensives contra la pirateria.

RUTES DEL PATRIMONI

El Museu dona a conèixer el patrimoni del poble a través de les visites guiades. Alguns d'aquests elements són de custòdia directa del Museu, com la casa de pescadors can Cinto Xuà, del segle XVIII, que explica com era la vida quotidiana en aquesta època, les torres del Pedró i de Montgó, de defensa contra la pirateria i els búnquers de la Guerra Civil. La ruta Víctor Català s'acompanya de lectures de l'obra de la gran escriptora de l'Escala en espais que la varen inspirar: el safareig i la font, l'ermita de Santa Reparada de Cinclaus i el Cementiri Mariner. Finalment, la Ruta Mariner, una passejada en barca per conèixer els penya-segats del Parc Natural del Montgrí amb històries i anècdotes sobre la pesca, la pirateria i el contraban marítim. La barca també ofereix la possibilitat de fer el taller Escola de Pesca, on els escolars aprenen els valors de la pesca sostenible i a fer nusos mariners.

Sala de la pesca amb els sardinals del Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala.
Foto: Miquel Bataller

LA FESTA DE LA SAL

Començada l'any 1997, III Centenari de l'Alfolí, és l'acte més important de difusió del patrimoni immaterial de l'Escala, amb implicació de la comunitat i que atrau multitud de visitants per la seva autenticitat. Cada tercer dissabte de setembre, a l'escenari natural de la platja de l'antic port, el poble de l'Escala fa un homenatge als avantpassats pescadors i saladors amb una mostra d'antics oficis mariners per part de la gent més gran: boters, nansaires, mestre d'aixa i calafat, remendadores, esganyadores... La jornada arriba al punt àlgid amb l'arribada del vaixell de la sal (pailebot Santa Eulàlia, del Museu

Marítim de Barcelona) anunciada amb el so de corns marins. Seguidament, hi ha l'intercanvi de danses de la Mediterrània i del Món amb l'ofrena de sal per part del grup convidat. Finalment, al vespre, arriben les barques amb les veles il·luminades. En un món cada vegada més globalitzat, els museus i les institucions dedicades al patrimoni van assumint el paper de dipositaris i transmissors de la memòria de la comunitat. Una memòria necessària per anar endavant sense perdre el rumb.

Lurdes Boix i Llonch ■
Directora del Museu
de l'Anxova i de la Sal

El Museu de l'Anxova i la Sal de l'Escala.
Fotografia: Miquel Bataller

El món agrari a les terres de parla catalana

Els centres d'estudis han viscut al llarg dels darrers anys una important embranzida, que confiem que l'actual crisi no arrossegui a l'abisme. L'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana són dos punts d'aquesta rica i diversa realitat cultural al nostre país. Ambdós treballen eficaçment per crear sinergies útils i enriquidores per a tots els centres i plegats —i en aquesta ocasió conjuntament amb la Fundació del Món Rural— van decidir ara fa quatre anys (vegeu la portada del Mestall núm. 26) endegar un ambiciós projecte centrat en el món agrari a les terres de parla catalana, fonamentat en dos eixos: la creació d'un banc d'imatges i la realització d'una exposició, acompanyada d'un catàleg. L'exposició, inaugurada al Palau Robert de Barcelona el 2 de març de 2011 i de la qual en l'actualitat existeixen dues còpies itinerants per tot el territori, ha visitat d'aleshores ençà poblacions diverses, i té sol·licituds fins el 2014, la qual cosa demostra la bona acollida i el ressò social que ha tingut, un retorn tangible a la societat que sens dubte contribueix a palesar la importància que les activitats dels nostres centres tenen per al país.

El banc d'imatges recull més de 3.000 fotografies, procedents de diversos fons fotogràfics, consultables al repositori Memòria Digital de Catalunya (www.mdc.cbuc.cat), que permet consultar col·leccions digitalitzades relacionades amb Catalunya i el seu patrimoni. Avui és ja una útil eina al servei de la recerca i el coneixement del nostre passat.

Fruit de la ingent tasca de recopilació i documentació, per a l'exposició s'ha elaborat un discurs que permet aproximar-nos rigorosament i pedagògicament a diversos aspectes de la realitat agrària de casa nostra, i de la qual el catàleg en recull un petit tast, forçadament limitat però prou ben reeixit com per aconseguir transmetre l'essència del projecte, per tal com ens en presenta múltiples aspectes. La realitat actual fa que cada vegada més la societat urbana ignori o tingui un coneixement difús i sovint distorsionat del món agrari. L'objectiu dels organitzadors ha estat facilitar informació a la societat sobre un sector històricament estratègic "que en el futur no hauria de deixar de ser-ho, per l'ordenació i manteniment del territori, per la garantia de la producció d'aliments de

proximitat i de qualitat, pel valor econòmic i d'ocupació laboral que significa, tant en la població pagesa com en la dedicada a la transformació dels productes agraris”.

El catàleg, amb pròleg del catedràtic emèrit de geografia de la UB Joan Vilà, s'estructura en diferents àmbits temàtics, tots ells signats per especialistes en la matèria, de manera que en conjunt es trava un enriquidor i reeixit discurs multidisciplinari. Sempre que una temàtica és analitzada a partir de diverses coordenades del saber científic, els resultats són manifestament superiors a quan només es focalitza l'atenció en un sol aspecte. I en aquesta ocasió això és evident, de la qual cosa ens en congratulem.

El primer capítol, dedicat als paisatges, compta amb un article titulat “Pagesia i paisatges al segle XXI”, de Martí Boada, geògraf de la UAB i investigador de l'IRTA, i inclou referències als paisatges històrics, a les planes, als paisatges terrassats, a l'alta muntanya i als paisatges de regadiu. En destaquem la fotografia de la pàgina 18, una imatge de mitjan segle XX de la plana de l'andorrana parròquia d'Encamp avui totalment irrecognoscible, com a testimoni de l'extraordinària capacitat de transformació antròpica del paisatge.

El següent capítol està dedicat als conreus. Després de l'article “Els conreus a Catalunya”, de l'enginyer tècnic agrícola i expert en política agrària Jordi Peix, es tracten la fruita seca, els farratges, l'explotació del bosc, l'olivera i el garrofer, els cereals, l'arròs, el tabac, les hortalisses, les lleguminoses, les patates, les flors i les plantes ornamentals, els cítrics, la fruita dolça i la vinya. Ens crida l'atenció la imatge de la pàgina 49 amb unes dones assecant albercocs al Prat de ses Monges d'Eivissa, amb la visió de fons de Dalt Vila en el primer quart del segle XX, des de la qual avui, en contrast, només s'albira una farcida munió d'infraestructures turístiques.

El tercer àmbit se centra en la ramaderia. L'article de la politòloga Meritxell Serret “Del ramader a la nevera... i tot això per un litre de llet?” ens endinsa en el bestiar oví i cabrum, el bestiar porcí, el bestiar de peu rodó, l'aviram i l'apicultura. Ens quedem amb la imatge de la pàgina 60, amb el pas d'un ramat oví transhumant pels carrers de Lleida camí de l'Alta Ribagorça l'any 1997.

L'home, la dona i la terra centren el següent àmbit, amb l'article de l'escriptor Joan Rendé titulat “L'escàs planter entre tanta herbota”, en el qual es tracta la propietat de la terra, les formes contractuals

de l'ús de la terra, els jornalers, els moscos i els temporers, i el treball de les dones. En destaquem dues imatges, la de la pàgina 74 on veiem un senyor i diversos pagesos en actitud contractual en unes vinyes de Sant Sadurní d'Anoia entorn de 1925, i la de la pàgina 79 de principis del segle XX amb una noia pallaresa amb collader i un parell de galledes de fusta amb cercols de ferro disposada a transportar aigua.

El treball centra el cinquè àmbit, amb un article del professor de la UdL Ignasi Aldomà titulat “La roda dels anys, les feines del camp i la llibertat i supervivència del pagès”. S'hi tracta el treball manual, les eines i utensilis de treball, el bestiar de tracció: els carros i el transport, els tractors i la mecanització del camp, la comercialització dels productes, així com els mercats i les fires. Seleccionem la imatge de la sega de principis del segle XX a Sant Sadurní d'Anoia de la pàgina 86, com una de les més evocadores d'unes formes de treball col·lectiu desaparegudes.

Amb el següent capítol, dedicat a les formes de vida, fem una clara aproximació a la realitat present. L'article del conegut pagès sindicalista Pep Riera “L'agricultura, entre l'evolució i l'abandonament” ens apropa a les transformacions viscudes al camp durant les darreres dècades. Ens endinsem en la família pagesa, la vida al camp, els habitatges, les construccions de soplug, els espais dels animals, les festes vinculades al camp, els moviments i les organitzacions sindicals, i el cooperativisme agrari. En el punt de mira situem per la seva singularitat la foto de la pàgina 112 amb unes dones enforant pa al municipi mallorquí de Son Servera.

Per acabar, una necessària visió del present i una inevitable anàlisi de futur: l'economista Francesc Reguant, amb l'article “Present i futur: explotacions agràries preparades per canviar”, ens permet albirar un punt d'optimisme en la supervivència del sector, que ha de ser també garantia de sostenibilitat social i mediambiental. Hi trobem una anàlisi del desenvolupament rural a través de radiografiar els pobles, les empreses i la força del treball al sector agrari avui, i les empreses i la producció al sector agrari en l'actualitat. Focalitzem el nostre interès en dues imatges actuals de la pàgina 134, que, tanmateix, contrasten radicalment entre elles: a dalt, l'aberració paisatgística dels aerogeneradors a Montmaneu (Anoia) i, a sota, una imatge de Vallbona (Urgell) on natura i cultura conviuen harmònicament.

A manera d'epíleg, amb el títol de “Literatura del camp”, l'escriptor i periodis-

Catàleg de l'exposició

ta Jordi Llavina ens dóna uns no menys interessants apunts d'aproximació a la qüestió.

Tal com s'havia previst, l'exposició segueix viatjant, i arribant a molta gent. Amb tot, la delicada situació econòmica del moment ha estroncat l'objectiu inicial que el banc d'imatges s'anés ampliant dia a dia, per tal de contribuir a un millor coneixement de la realitat agrària catala-

na. Desitgem que properament es pugui reemprendre el camí fressat, i que no decaigui la iniciativa i la il·lusió per poder fer front a nous reptes conjunts en relació a d'altres temàtiques, mereixedores d'acurades anàlisis transversals com s'ha fet en aquesta ocasió, i de la qual singularment se'n congratula la nostra Associació.

David Moré Aguirre ■

Cap a una efectiva acceptació pels grups dominants de la definició jurídica d'activitat agrària

La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, a la qual pertany la nostra Associació d'Història rural i també l'Ateneu Popular de Calonge, ha tingut instal·lada durant tres setmanes (20 de novembre a 9 de desembre de 2012) en el Castell de Calonge l'exposició "El món agrari", un compendi d'una petita selecció entre quatre mil fotografies recollides en el territori per difondre una àmplia percepció del món agrari a les terres de parla catalana, amb memòria dels paisatges sempre canviants dels conreus i del bestiar que han anat ocupant successivament les nostres terres en el segle XX.

En el volum número 19 dels Estudis del Baix Empordà, Sant Feliu de Guíxols, 2000, pàgines 179-204, podeu llegir el meu article *Tres fites en la història agrària de Calonge: 1734, 1882 i 1970*. En la meua opinió, aquestes fites assenyalen tres successives etapes: l'embranchada de 1734 inicià l'avenç agrari del segle XVIII, el qual amb alts i baixos continuà en el segle XIX fins la sotragada de la fil·loxera l'any 1882, passant a l'etapa d'aquella agricultura tradicional que vaig conèixer en la meua infància i joventut; però des de l'any 1970 el turisme de masses provocà una crisi agrària, de la qual en aquestes línies només destacaré el desconeixement en la pràctica administrativa oficial (amb incidència en l'opinió pública) de l'estatut jurídic del pagès amb les tres funcions històriques, que són la producció agrícola i ramadera, la transformació de les collites pròpies (per exemple, fer-se l'oli i el vi) i la seva venda directa al consumidor a la mateixa masia o en mercats municipals, a més de fruites, hortalisses, etc. Són activitats, aquestes darreres, que no són ni industrials ni comercials, sinó que entren jurídicament dins de l'àmbit de l'activitat agrària integral de la pagesia.

Resistència de la pagesia per conservar el conjunt d'activitats agràries (1996-2012)

La Constitució Espanyola, en el seu article 130, preveu un tractament especial per al sector agropecuari, per la qual cosa és important no sortir d'aquest sector per a la pagesia de Calonge. Com que es tracta d'una petita minoria en plena Costa Brava, no falten els qui critiquen la seva actitud com a contrària a l'igual compliment dels deures i càrregues; però el diferent estatut jurídic del pagès es basa en l'esmentat precepte constitucional: sòl no

Xerrada a Calonge, 30 de novembre de 2012.
Fotografia : Esther Loaisa Dalmau

El divendres 30 de novembre de 2012 al vespre tingué lloc una xerrada a la Sala Fontova de Calonge sobre el Món Agrari a l'Empordà, i des de la taula intervingueren Josep Santesmases (president de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana), Joan Molla (qui en aquestes línies resumeix la seva aportació), David Gràcia (patró de la Fundació Remença XXI de Calonge i Vall-llobrega), Jordi Salip (representant d'IAEDEN, "Salvem l'Empordà", Figueres) i Dolors Mañas (regidora de Cultura).

urbanitzable, arrendaments rústics, règims especials en seguretat social agrària i impostos, ajudes, etc.

L'estatut jurídic del pagès amb activitats complementàries quedà regulat principalment per la Llei espanyola 19/1995, de 4 de juliol, sobre modernització de les explotacions agràries, definicions de l'article 2n (Butlletí Oficial de l'Estat 5/7/1995); si bé després la temàtica d'activitats complementàries de les agrícoles (transformació i comercialització de les seves pròpies collites) no fou tractada en manuals de divulgació del Dret, iniciativa pionera de la Universitat de Granada amb l'obra de José A. Navarro *Introducción al Derecho Agrario* (Tirant lo Blanch, València, 2005, pàgs. 176-201), qui distingeix entre les activitats agràries principals (cultiu de la terra, cria d'animals, i forestal), de les activitats connexes i/o complementàries (transformació artesanal i comercialització dels seus propis productes agraris, conservació de l'espai natural, agroturisme i caça). O sigui en proporcions adequades, un pagès sense deixar de ser-ho pot combinar totes les activitats indicades.

Però la potent xarxa agroalimentària catalana, integrada per indústries, exportadors, llotges majoristes, grans superfícies i botigues minoristes, amb les seves respectives normes, pagament d'impostos, i publicitat per a masses, potser induïx a l'error jurídic que ells són l'únic canal permès per a la transformació i la venda al consumidor de productes alimentaris, de manera que es relega els camperols a cultivadors de la terra, excepte aquells que a més es donen d'alta com industrials i comerciants, amb el consegüent sobrecost. Però això no és així, ja que jurídicament, sense deixar de ser agricultors, poden transformar i vendre directament al consumidor la seva pròpia collita; per exemple, veremar el seu raïm, transformar-lo en vi de pagès, i després vendre aquest vi i les seves hortalisses i fruites.

La pressió socioeconòmica per convèncer la pagesia catalana que deixés de transformar les seves collites (per exemple, les olives pròpies en oli o els raïms en vi) ha estat forta, continuada i sense horitzó de canvi de criteri, i de fet hi han participat alguns estaments oficials. En l'àmbit local, la pagesia tradicional calongina (una trentena d'explotacions agràries familiars) ha pogut sobreviure a aquestes pressions, francament amb sorpresa rere sorpresa per part meua.

Una vegada més, la legislació confirma que per exemple tant l'elaboració del vi de pagès amb la pròpia collita, com la seva venda a la masia o a mercats municipals, és una activitat agrària, i per tant ni industrial ni comercial: "... es considera com activitat agrària la venda directa per part de l'agricultor/a de la producció pròpia sense transformació, o la primera transformació d'aquests, sempre que el producte final estigui inclòs en l'annex I de l'article 38 del Tractat de funcionament de la Unió Europea [entre ells vins de raïms], dins dels elements que integren l'explotació, en mercats municipals o en llocs que no siguin establiments comercials permanents..." (Decret 44/2012, de 24 d'abril, del Govern de la Generalitat de Catalunya, DOGC 26/4/2012).

És trist que hagi invertit bona part de setze anys de la meua vida (1996-2012) a defensar aquest assumpte, ja que des del principi veia clares quines eren les tasques tradicionals de la pagesia. Això sí: agraeixo haver conviscut amb un ambient social que ha permès un desenllaç favorable. Sempre recordarem les moltes visites rebudes en aquests feixucs anys de resistència, una d'elles una excursió de la nostra Associació d'Història Rural.

Joan Molla Callís ■
Advocat

Bóta del celler del mas Molla on es veu el most "bullint" (fermentant i convertint-se en vi).
Fotografia: Eva Mitjà

■ trobades

XXIV Seminari d'Història Econòmica i Social

«Enriquir-se o empobrir-se amb el deute. Crèdit privat i canvi social en el món rural»

Girona, 27-29 de setembre de 2012

D'entrada, un "altre" seminari sobre el crèdit en el món rural podia semblar poc atractiu. Tal com es podia llegir en el programa d'aquest seminari, "avui és un fet assumit, per a la història social i econòmica, la presència del crèdit privat en les societats rurals, de diferents èpoques i de diferents àrees geogràfiques" i "moltes recerques històriques ens presenten una societat d'endeutats, i entre els endeutats és fàcil trobar-hi persones de totes les condicions socials". Sabem, per tant, que els endeutats no eren necessàriament rics o pobres. Però, fins a quin punt el crèdit ha pogut influir en els processos concrets d'empobriment i d'enriquiment —i, per tant, a la llarga, de diferenciació social—, que han acabat caracteritzant l'evolució històrica de cada societat?

Aquest era el punt en què volien incidir els organitzadors del Seminari: les característiques de les institucions del crèdit i la forma com els diversos sectors de la població podien relacionar-se entre ells a partir d'aquestes institucions, com podien influir decisivament en la composició dels grups socials i en la seva evolució en el temps. No es tractava només de veure com, a través del crèdit, els pobres esdevenen cada vegada més pobres i els rics més rics, sinó també d'entreveure el paper jugat pel crèdit en aquelles circumstàncies històriques en què s'havien invertit els processos "naturals" de diferenciació social: rics que s'empobreixen, pobres que s'enriqueixen... I, en tant que els sistemes de crèdit, que regulaven l'accés al diner, variaven d'una regió a l'altra, i en el si de cada regió també havien anat variant en el temps, el seminari havia de posar en comú recerques realitzades per a diferents èpoques i països sobre el paper del crèdit en el món rural, vist des d'aquesta perspectiva, amb el convenciment que només la perspectiva compara-

da permetria validar les hipòtesis de treball plantejades per a cada cas concret.

El repte no era fàcil, però el resultat del Seminari va complir amb les expectatives dels seus organitzadors. En part, perquè des del primer moment es va insistir en els aspectes innovadors del programa de recerca que es volia emprendre. El dijous a la tarda va obrir el Seminari Gilles Postel-Vinay, un reconegut investigador del món del crèdit europeu, i col·laborador habitual del Grup d'Història de les Societats Rurals. La seva intervenció, "Becoming richer or poorer through debt? Examples from France, 1740-1900", va posar de relleu, en sintonia amb els organitzadors del Seminari i a partir de l'exemple francès, la necessitat de relacionar les problemàtiques de la diferenciació i l'estratificació social amb les pràctiques creditícies. A continuació, Rosa Congost i Pere Ortí, membres del Centre de Recerca d'Història Rural, van presentar les línies principals dels dos projectes de recerca que participaven en l'organització del Seminari, dels quals són respectivament investigadors principals. Es tracta del projecte "Processos d'empobriment i d'enriquiment de les societats rurals. Una via d'anàlisi de les dinàmiques socials en la història" i del projecte "Mercat financer i petites ciutats a la Catalunya nord-oriental dels segles XIV i XV".

Després d'aquesta sessió introductòria, va tenir lloc la primera sessió pròpiament dita, dedicada al crèdit a l'època medieval. En aquesta sessió, Mathieu Arnoux, de la Universitat París 7 i l'EHESS, va posar de relleu, a partir d'alguns casos concrets, la necessitat d'integrar l'estudi del crèdit en l'estudi del canvi històric de les societats rurals medievals. En una línia semblant, Antoni Furió, de la Universitat de València, va presentar "El

Fotografia: Lluís Serrano

crèdit al món rural valencià a la Baixa Edat Mitjana”: les seves reflexions sobre l’evolució dels censals i violaris van ser completades per Pere Ortí i Lluís Sales, amb el seu treball “Origen i difusió del crèdit a llarg termini a les petites ciutats: el món rural de la Catalunya baixmedieval”. En el debat, conduït per Lluís To, es va incidir en la necessitat de la perspectiva comparada i també en el diàleg entre historiadors medievalistes i historiadors d’altres èpoques.

Les tres sessions del divendres van ser dedicades majoritàriament als segles XVIII i XIX. Tres dels ponents van presentar estudis de casos regionals. Tanmateix, si el treball de Gerard Béaur, membre del CNRS i coorganitzador del Seminari, que portava el títol “Niveau de vie et crédit en Brie aux 17e et 18e siècles”, i el de Thomas Brenan, de l’Acadèmia Naval dels Estats Units, amb el títol “Credit and Economic Power in Eighteenth-Century Champagne”, van permetre veure el paper del crèdit en el creixement econòmic de dues regions franceses, Carmen Hernández, de la universitat Castilla-La Mancha, va oferir una perspectiva més centrada en l’estancament econòmic, quan va presentar el seu treball “El crédito rural en las tierras de la Mancha Oriental (Munera 1751-1761)”. Van ajudar al debat les altres contribucions que també abordaren el segle XVIII, si bé d’una manera més sectorial. Així, el dinamisme del segle XVIII també va ser destacat en el treball de Tim le Goff, professor de la Universitat de York (Toronto), centrat en una Institució: “Loans or land? Risk and Choice in the investments of the Hôpital Général of Dijon in the eighteenth century”, i de Laurent Herment, sobre l’evolució de la fortuna d’una noble francesa: “La fortune d’Elisabeth Lambert (1733-1803)”, que permetia seguir de prop l’impacte de la revolució francesa en les institucions creditícies del país veí. Per a la comparació i la discussió dels temes presentats en el conjunt d’aquests treballs, va ser útil també la intervenció de Rosa Congost, presentada a la tarda, sobre els efectes de la pragmàtica de 1750, que va reduir l’interès del censal d’un 5 al 3%, sobre els diferents grups socials en mostrar, aquesta investigadora, el possible efecte beneficiós de la pragmàtica sobre el col·lectiu dels petits propietaris, anomenats “treballadors” en la documentació notarial de la regió de Girona. D’aquesta manera, es va insistir en la necessitat de tractar de forma diferenciada els diferents grups socials.

El segle XIX va ser el principal objecte d’estudi en les recerques presentades el divendres a la tarda. En aquest cas, no es van limitar a la Península Ibèrica i a

França. Matts Olson i Patrick Svensson, de la Universitat de Lund, van presentar un estudi de cas del Sud de Suècia, tot posant en evidència els múltiples lligams entre el crèdit i altres transformacions agràries, com els tancaments de terres: “Enclosures, loans and commercial farming. A village study of South Sweden, 1790-1845”. Per la seva banda, Johannes Brachts, de la Universitat de Munich, va presentar el seu treball “Growth and decline in a rural society. An analysis of economic decisions including debts, savings and investment in landed property in a prospering German parish (19th century)”. La Península Ibèrica va ser representada una altra vegada per un membre del Centre de Recerca d’Història Rural, de la Universitat de Girona, Sebastià Villalón, que va seguir el procés de declivi dels censals i la seva progressiva substitució pels debitoris a Catalunya, concretament a les províncies de Barcelona i Girona. I la reflexió sobre França va anar a càrrec de Nadine Vivier, a través del seu treball “Credit in Rural France in 1866”.

Finalment, cal remarcar dues intervencions, de caràcter molt distint, sobre societats no europees. Per una banda, Núria Sala, de la Universitat de Girona, va presentar el seu treball “El reclamo de rebaja de los intereses de los censos consignativos en los tempranos proyectos liberales en los Andes”, que presentava molts punts de comparació amb el que s’havia esdevingut a Catalunya. De caràcter molt diferent, però també molt interessants, van ser les reflexions de Laurence Fontaine, del CNRS, reconeguda investigadora francesa sobre el crèdit, sobre “Le crédit dans les stratégies de survie des pauvres. Dialogue entre l’Europe moderne et contemporaine”. Totes les comunicacions van ajudar a enriquir el debat posterior a cada sessió.

Finalment, la darrera sessió, el dissabte 28 al matí, va ser dedicada en gran part al segle XX. En aquest cas, van ser presentades quatre comunicacions, totes elles relatives a l’Europa del Sud. El treball d’Elisabetta Novello, de la Universitat de Pàdua, “Credit and land reclamation works in Veneto (19th-20th centuries)”, va tornar, com havien fet alguns treballs anteriors, a relacionar el crèdit rural amb les transformacions agràries, en aquest cas, en una regió que havia requerit importants treballs de bonificació de terres durant els segles XIX i XX. Catherine Brégianni, de l’Acadèmia d’Atenes, va parlar de les polítiques seguides a Grècia en relació al crèdit agrícola durant el període 1918-1939: “Crédit agricole et stratégies politico-économiques en Grèce durant l’entre-deux guerres”. Per últim, els

dos treballs sobre la Península Ibèrica presentats en aquesta sessió van abordar el tema des de perspectives oposades. Per una banda, el treball d'Àngel Pascual Martínez Soto i Susana Martínez Rodríguez (de la Universitat de Múrcia), en la mateixa línia d'alguns dels seus treballs anteriors, va insistir en la importància del món dels *pósitos*: "Los pósitos, ¿una banca para pobres?: la supervivencia de las instituciones de microcrédito en el mundo rural español 1900-1950". Ricard García Orallo, el darrer representant del Centre de Recerca d'Història Rural en el Seminari, va presentar una interessant recerca orientada a esbrinar, aquesta vegada, el caràcter d'alguns processos d'empobriment seguits pels més rics, amb el treball: "Les hipoteques dels rics. Endeutament i mobilitat social descendent de les elits a la Catalunya rural de finals del segle XIX".

El seminari es va tancar amb les conclusions de Maurice Aymard, que va insistir en la rellevància de les aportacions i, sobretot, en la necessitat de seguir investigant en les línies de recerca obertes pel seminari.

Amb el simple relat que acabem de presentar és evident que, si bé la riquesa del Seminari es trobava en la diversitat de casos presentats, aquesta mateixa diversitat podia dificultar la discussió. Des del primer moment, sabem que aquesta només seria fructífera si els debats se centraven realment en el nucli central dels temes plantejats pels organitzadors del Seminari. Van contribuir a complir amb aquest objectiu els actius participants en

les diferents sessions: Lluís To, en la sessió dedicada a l'època medieval; Llorenç Ferrer i Fabrice Boudjaaba, en les dues sessions dedicades al segle XVIII; Pablo F. Luna i Enric Tello, en les sessions dedicades al segle XIX, i Enric Saguer, en la sessió dedicada al segle XX. També fou important el paper de Julie Marfany, que va contribuir a solventar en més d'una ocasió els problemes derivats del multilingüisme de les intervencions. En els moments actuals de dificultats que estem vivint, un seminari d'aquestes característiques no hagués estat possible sense l'existència de l'International Scientific Coordination Network (GDRI) "CRIses and Changes in the European Countryside in the long run" (CRICEC). En aquesta Xarxa internacional hi participen, a més del Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG, el CNRS, la Universitat de Rennes, l'EHESS, la Universitat de Munich, la Universitat de Lovaina, la Universitat de Castilla-la Mancha, la Universitat Nova de Lisboa, la Universitat de Pàdua i la Universitat de Lund. D'aquestes institucions provenien la majoria de participants del Seminari. I, a més, hem d'afegir que ens satisfà plenament que vuit membres del Centre de Recerca d'Història Rural participessin activament en el Seminari i que l'assistència dels membres del Centre en totes les sessions fos notable.

Rosa Congost ■

Fotografia: Lluís Serrano

Fins que a finals dels anys setanta i principis dels vuitanta del segle passat no es va popularitzar el concepte de *feudalisme tardà*, la historiografia europea havia bandejat l'estudi tant de les dinàmiques socials i les relacions de producció i propietat que caracteritzaren la vida al camp durant els segles moderns com del procés de transició del feudalisme medieval cap al capitalisme. La fi de la servitud pagesa a l'Occident europeu en el decurs dels segles XIV i XV s'interpretava com la superació total del feudalisme. Tanmateix, l'anomenat *debat Brenner* —que basava bona part de la seva argumentació en el cas català— i les aportacions d'autors com Peter Kriedte i Guy Bois van permetre fixar el focus de l'atenció dels historiadors en aquests aspectes i descobrir una realitat més complexa i menys lineal.

En el cas particular de Catalunya, la sentència arbitral de Guadalupe de 1486 s'havia vist tradicionalment com un moment de trencament en la història de les relacions socials al camp. Jaume Vicens Vives la interpretava com una victòria pagesa que posava el punt i final al feudalisme a casa nostra. En els anys vuitanta, però, i a l'escalf dels nous enfocaments historiogràfics que emergien en l'àmbit europeu, sorgirà una nova línia interpretativa, encapçalada per Eva Serra, que qüestionarà les tesis de Vicens i veurà Guadalupe com quelcom menys transcendent. En primer lloc, es qüestionarà la visió optimista d'una victòria pagesa —en la mesura que una part important de les reivindicacions pageses no hi foren ateses— i, en segon lloc, es remarcarà la persistència durant els segles XVI i XVII de bona part de l'edifici feudal, amb els seus drets jurisdiccional i de propietat en bona part intactes.

Les recerques portades a terme en els darrers anys per Pere Gifre entronquen amb tot aquest corrent revisionista de les tesis de Vicens i ens ofereixen una visió més complexa —o menys optimista, tant se val— de les relacions socials al camp català en els primers segles moderns. També en remarquen el dinamisme, defugint aquelles visions que presentaven les societats rurals d'Antic Règim com a cossos estàtics i immòbils. El llibre que presentem, fruit de molts anys d'investigacions, és, doncs, una aportació imprescindible per entendre el sistema de relacions socials al camp català *post* Guadalupe, per veure què quedava en peu en els segles XVI i XVII del feudalisme medieval —especialment pel que fa a la renda feudal— i per quines vies i a través de quins xocs de forces aquest feudalisme es va anar erosionant. És a dir, com

diu el mateix autor, “es tracta d'acudir a les realitats històriques” per tal de construir un marc que reflecteixi la complexitat i el dinamisme de les estructures socials a la Catalunya moderna, fugint d'apriorismes i de teories de laboratori que “no sempre acaben de funcionar en els marcs particulars de recerca”.

Delmes, censos i lluïsmes és un treball que beu de múltiples recerques anteriors de l'autor, especialment de la seva tesi doctoral, presentada fa pocs anys a la Universitat de Girona sota el títol *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris (vegueria de Girona, 1486-1720)*. Dividit en cinc capítols, el llibre abasta una cronologia basada en els primers segles moderns, especialment en allò que Gifre denomina *el segle XVI llarg*; és a dir, el període que arrenca de la sentència arbitral de Guadalupe de 1486 i s'allarga fins a les Corts de 1599. Pel que fa al marc geogràfic, el llibre parteix de l'àmbit general de la vegueria de Girona però, en funció de què es vol estudiar, el focus d'atenció es posa sobre àmbits més reduïts territorialment (parròquies, senyories, ardiaconats, etc.).

Pel que fa al contingut, els dos primers capítols intenten dibuixar l'escenari que deriva de Guadalupe a fi i efecte de demostrar que, més enllà del que significà l'abolició dels mals usos en el terreny de l'estatus jurídic dels pagesos en relació als senyors, el text d'aquella va consolidar i reforçar l'entramat feudal, especialment els drets derivats del domini directe i jurisdiccional. En el tercer capítol s'exposa el que suposava la jurisdicció en termes de drets per als senyors, simbolitzada en la pervivència d'una justícia senyorial basada en l'exercici del mer i mixt imperi. El quart capítol aborda la composició de la renda feudal i la seva capacitat de resistència enfront de la lluita pagesa. És precisament la renda feudal que, legitimada i assegurada per Guadalupe, es convertirà en l'element més representatiu d'aquest *feudalisme tardà* dels segles XVI i XVII. Finalment, el darrer capítol se centra en la conflictivitat entre senyors, pagesos i universitats pel pagament de la tasca i el delme, i fa evident l'enfortiment dels pagesos —sovint sota el lideratge dels senyors útils de mas— però també la fortalesa dels senyors per defensar els seus drets feudals.

Josep Colls ■

GIFRE I RIBAS, Pere

Delmes, censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya Vella (vegueria de Girona, s. XVI-XVII)

Biblioteca d'Història Rural
(Col·lecció Estudis, 14)

Associació d'Història Rural /
Centre de Recerca d'Història Rural / Documenta
Universitaria, Girona, 2011,
267 pàgs.

DELMES, CENSOS I LLUÏSMES
El feudalisme tardà a la Catalunya vella
(Vegueria de Girona, s. XVI-XVII)

PERE GIFRE RIBAS

COL·LECCIÓ ESTUDIS 14

■ llibres

GIFRE i RIBAS, Pere

Els senyors útils i propietaris de mas. La formació històrica d'un grup social pagès (Vegueria de Girona, 1486-1730)

Fundació Noguera, Barcelona, 2012, 760 pàgs.

A Catalunya els primers segles moderns van ser l'escenari de canvis importants en la societat rural. La sentència arbitral de Guadalupe fixà les regles del joc del feudalisme tardà, sistema que consolidava els drets senyorials derivats del domini directe i mantenia en peu bona part de l'edifici feudal originat en els segles medievals. Tanmateix, la fi de la servitud pagesa, la consolidació del domini útil de la terra i el reforçament de la monarquia i les seves institucions —per exemple, la Reial Audiència— al llarg del segle XVI afavoriren un important procés de diferenciació social en el si de la pagesia que acabà derivant en el sorgiment i consolidació de diversos grups socials en el món rural de la Catalunya vella. Entre aquestes noves categories socials pageses, cal destacar la dels senyors útils i propietaris de mas que, amb el temps, consolidaren la seva posició social i patrimonial. És la gènesi dels hisendats dels segles XVIII i XIX.

Més enllà de les visions tradicionals que intentaven presentar la pagesia com un grup uniforme —o, si més no, com una comunitat d'interessos— en contraposició als senyors feudals i a la monarquia, en aquest estudi Pere Gifre parteix d'una concepció molt més heterogènia de la pagesia catalana d'època moderna, conscient del procés de diferenciació social que es produeix en el seu interior al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. Aquest procés, clarament analitzat en les seves causes i cronologia, ha permès a Gifre d'explicar amb detall el sorgiment a partir del Cinc-cents d'un nou tipus de pagès que controla i acumula el domini útil de la terra (masos) i que, gràcies a això, assoleix una potència econòmica i una rellevància social molt notables en el si de les comunitats rurals.

El llibre objecte d'aquesta ressenya és el resultat de molts anys de recerca que varen culminar l'any 2010 en la presentació per part del seu autor d'una notable i documentadíssima tesi doctoral. El contingut d'aquesta tesi el trobem parcialment reproduït en aquest volum, complementant així un altre llibre del mateix autor aparegut l'any 2011 dins la col·lecció "Estudis" de la Biblioteca d'Història Rural i sota el títol *Delmes, censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya vella (Vegueria de Girona, s. XVI-XVII)*.

Estructurat en quatre parts, el llibre ens ofereix una imatge completa d'aquest nou grup social —els senyors útils i propietaris de mas— pel que fa al seu origen, les bases de la seva força econòmica i social i els mecanismes de reproducció social dels quals feia ús. En la primera

part, Gifre ens aproxima a la condició jurídica d'aquests pagesos i a la seva relació amb la renda feudal. La teoria segons la qual Guadalupe acabà amb la servitud queda matisada a partir de la comprovació que la condició d'*home propi, soliu i afocat* continua existint en els segles XVI i XVII arreu de la vegueria de Girona. Ara bé, segons afirma Gifre, tot sembla indicar que aquesta condició s'hauria mantingut com una garantia per mantenir el domini útil enfront dels senyors i que, en qualsevol cas, no hauria estat cap obstacle per al procés d'acumulació patrimonial i ascens social de molts d'aquests pagesos. Igualment, cal destacar el fet que molt sovint aquests senyors útils i propietaris de masos es convertiran en perceptors de rendes feudals, amb les evidents conseqüències que aquest fet tindrà en el trencament de les solidaritats en el si de la comunitat pagesa.

En la segona part, Gifre aborda les estratègies de reproducció social que permetran la conformació i afermament d'aquest grup social pagès. Des de les estratègies matrimonials a fi i efecte de cobrar dots el màxim de copiosos possibles fins a les estratègies per estalviar dots, com ara el celibat o la carrera eclesial d'alguns fills, Gifre repassa la dinàmica matrimonial d'aquest grup social pagès com a reflex i instrument de la seva política patrimonial. Així mateix, l'autor es fixa en els processos de conformació d'aquests patrimonis agraris a fi i efecte d'estudiar-ne els mecanismes i fixar-ne la cronologia.

La tercera part, Gifre la dedica a l'estudi del mas com a unitat bàsica de la potència econòmica dels senyors útils. Què era un mas en època moderna? Quines produccions s'hi duïen a terme? Qui i com els explotava? Aquests són alguns dels interrogants que troben resposta en aquesta secció que, de passada, ens acaba parlant d'altres grups socials que conformen la pagesia catalana d'època moderna, com ara els masovers, els mossos i els jornalers i els petits posseïdors de domini útil.

Finalment, l'última part està dedicada a l'anàlisi de la influència d'aquest nou grup social en el medi i la societat rurals a través del control de la parròquia i la universitat. L'ascens patrimonial permetrà a aquest grup d'encapçalar les institucions que articulen la comunitat rural i, des d'aquestes, defensar els seus interessos de grup fent pal·lès que aquests sovint ja no són coincidents amb els de la resta de la pagesia.

En definitiva, doncs, ens trobem davant d'un llibre essencial per conèixer

els canvis experimentats en el si de la societat rural *post* Guadalupe i, alhora, per entendre els orígens de l'individualisme agrari que aflorarà en el camp català al llarg dels segles XVIII i XIX.

Josep Colls ■

Amb el títol *L'anàlisi de les condicions de vida: una proposta metodològica*, Enric Tello inaugura aquest volum dedicat a l'anàlisi del "nivell de vida" de les societats rurals. Aquesta vella pregunta, adreçada anteriorment a les societats urbanes i industrials, s'obre pas en el món rural a través d'àmbits i fonts noves i d'altres de tradicionals llegides amb noves ulleres. D'entrada, la lliçó inaugural ens proposa una redefinició dels nivells de vida (*satisfacció* i *satisfactors* de necessitats) i proposa una nova metodologia (metabolisme social) que ens adreça a nous indicadors per llegir el disputat mesurament del benestar.

Les ponències i comunicacions posen de relleu els problemes que planteja la definició de l'àmbit de l'encontre: les condicions de vida han de ser objecte de mesures distintes i apropaments diferents en funció del període històric que tractem. Així, l'ús de l'arqueologia esdevé una condició bàsica per a l'estudi de les etapes antigues i àdhuc medieval (Imma Ollich), tal com posa de relleu el seminari sobre "*Arqueologia agrària: des dels inicis de l'agricultura al món medieval. Conreus, alimentació vegetal agricultura*", que ocupa la darrera secció del volum. Tanmateix, tampoc no es poden menystenir altres fonts de caràcter literari, mèdic, artístic — pintura, gravats, etc.— i, per a l'època contemporània, també fotogràfic (vegeu els treballs de Ferran Garcia-Oliver, Monique Bourin, Pierre Cornu i Jean-Luc Mayaud). L'espigolament entre dietaris, costumaris, despeses de consum i topografies mèdiques, prudentment contrastades, pot oferir una imatge força acurada de les pautes de consum alimentari d'una determinada regió (Tomàs Peris Albertosa). Altres fonts més conegudes per a l'època moderna, com els inventaris *post mortem*, poden servir per mesurar els nivells de vida, i també la desigualtat en la possessió dels recursos productius (terres, bótes, aixovars i draps, etc.) en les comunitats rurals (Belén Moreno).

Els canvis en les condicions de vida han de seguir essent copsats en les fonts tradicionals, com ara els canvis en els sistemes de cultiu i l'estructura de la propie-

tat. Tanmateix, també l'expressió dels greuges que generaven aquells canvis (els conflictes) poden resultar un observatori idoni per comprendre com sentien aquelles transformacions els diferents subjectes socials que les experimentaven (Antoni Gavalrà). Aquestes aproximacions completen les dades quantitatives, acurades i precises, que ens subministren els nous estudis sobre el nivell de vida. La comparació entre els indicadors econòmics més tradicionals, com ara els macroeconòmics (PIB per habitant, salaris) i demogràfics (esperança de vida, mortalitat infantil), amb els nous indicadors del benestar: índexs físics de la qualitat de vida (IFCV), l'Índex de Desenvolupament humà (IDH) i els indicadors antropomètrics, ens proporciona un marc d'anàlisi molt més acurat, i permet verificar la fiabilitat de les diverses fonts i explicar les discrepàncies entre els diferents indicadors (per a un estat de la qüestió, vegeu el treball de José Miguel Martínez Carrión i l'estudi dels indicadors salarials i demogràfics fet per Javier Moreno Lázaro).

En les nombroses comunicacions que giren a l'entorn dels punts senyalats per les diferents ponències, captar o mesurar, quan és possible, les pautes de consum exigeix recórrer a fonts molt distintes en funció del període tractat per l'autor. La revisió dels interessants materials d'aquestes actes pot animar els investigadors a la selecció d'uns indicadors comuns; possiblement, uns indicadors senzills comuns per als períodes preindustrials o preestadístics (salaris reals, mortalitat, etc.), i d'altres de sintètics per als períodes contemporanis (IDH, índexs antropomètrics). Això, certament, facilitaria el contrast de les fonts i la comparació dels indicadors de benestar locals amb d'altres de nacionals o internacionals. Aquest camí beneficiaria en ambdues direccions, situaria els estudis locals dins una perspectiva més àmplia i permetria construir indicadors agregats del benestar a escala regional o estatal.

Gabriel Jover Avellà ■

**BOLÒS, Jordi;
JARNE,
Antonieta i
VICEDO, Enric**

Condicions de vida al món rural. V Congrés sobre Sistemes Agraris, Organització Social i Poder Local

Institut d'Estudis Ilerdencs-Fundació Pública de la Diputació de Lleida, Lleida, 2006, 764 pàgs.

Condicions de vida al món rural

Edició a cura de J. Bolòs, A. Jarne i E. Vicedo

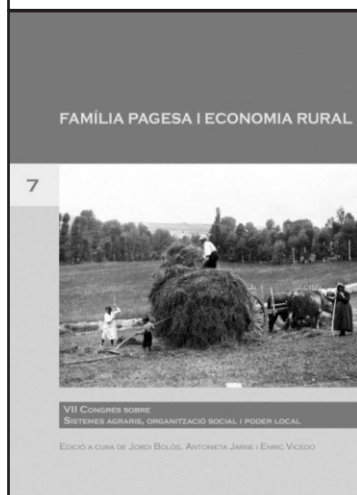
V CONGRÉS SOBRE SISTEMES AGRARIS, ORGANITZACIÓ SOCIAL I PODER LOCAL

■ Llibres

**BOLÒS, Jordi;
JARNE, Antonieta
i VICEDO, Enric**

***Família pagesa i
economia rural.
VII Congrés sobre
Sistemes Agraris,
Organització
Social i Poder
Local***

Institut d'Estudis Ilerdencs-
Fundació Pública de la
Diputació de Lleida, Lleida,
2010, 793 pàgs.

Les VII jornades s'han aplegat entorn de l'estudi de la família pagesa i tenien com a propòsit l'anàlisi de les estratègies matrimonials i patrimonials de les famílies pageses, en les vessants econòmica, social i demogràfica. Les ponències de Xavier Roigé sobre la metodologia dels estudis històrics i antropològics que tenen el seu centre en la família pagesa, la de Lluís To sobre la família pagesa en l'etapa medieval, i la de Maria Àngels Sanllehy sobre les relacions entre l'economia pagesa, la comunitat i l'accés als comunals a l'època moderna, i les d'Enric Saguer i Fernando Mikelarena i Pilar Erdozain, sobre les estratègies econòmiques i demogràfiques de l'època contemporània, articulen en apartats cronològics un nombrós conjunt de comunicacions.

Per a l'etapa medieval, les comunicacions tracten el paper de les famílies pageses en la colonització feudal, l'ocupació del territori, els conflictes generats pels canvis en les modalitats contractuals a Catalunya, País Valencià i Castella. Un altre grup de comunicacions s'aproxima a les condicions de reproducció econòmica i les estratègies matrimonials de les famílies pageses, el paper de la ramaderia i l'accés a la terra i als comunals. I, una d'elles, s'atansa al treball femení i infantil.

Aquests mateixos temes són represos per altres autors per a l'edat moderna, amb un èmfasi major en la pluriactivitat econòmica de la família pagesa i amb un àmbit geogràfic que abasta exemples de Catalunya, Andalusia i Astúries.

L'època contemporània reuneix el gruix major de les comunicacions (onze) i una geografia més àmplia (Catalunya, Galícia, Aragó, Andalusia, Brasil i Mèxic).

Dos temes donen continuïtat a les etapes anteriors, la pluriactivitat de les famílies pageses i les estratègies reproductives, així com el paper de la dona en l'economia familiar pagesa. Aquí, però, la desigualtat en l'accés a la terra i la conflictivitat rural té un paper major que en els apartats anteriors.

Gabriel Jover Avellà ■

Aquest estudi s'emmarca en el treball final del Màster d'Iniciació a la Recerca en Humanitats que s'imparteix a la Universitat de Girona. El registre d'hipoteques, que és la font utilitzada per a la confecció del treball, ens ha donat molt bons resultats a l'hora d'estudiar la realitat econòmica i social de la regió de Girona. El principal objectiu de l'estudi ha estat comprovar les possibilitats que aquesta font ens ofereix a l'hora de treballar amb altres realitats geogràfiques catalanes, concretament la zona de Tarragona. Per fer-ho, s'ha treballat amb els llibres del registre d'hipoteques dels anys 1771, 1773, 1806 i 1807 de les oficines registrals de Girona, Figueres, Reus i Tarragona.

El registre d'hipoteques va sorgir davant la necessitat de solucionar els innumbrables plecs que es produïen quan un venedor no informava, voluntària o involuntàriament, el comprador sobre els censos, tributs o hipoteques que pesaven sobre el bé que es transmetia. En aquest registre s'hi anotaven una important tipologia de contractes que anaven des de compravendes fins a capítols matrimonials, passant, per exemple, per establiments, cessions o donacions.

El treball s'estructura en tres capítols dedicats cada un d'ells a una temàtica diferent. En el primer, s'estudien les diferències entre els llibres de Girona i Tarragona pel que fa a la tipologia documental que s'hi registra. En el segon, es treballa l'evolució del preu dels dots a la regió de Tarragona i Montblanc i es compara amb estudis realitzats sobre la regió de Girona. Finalment, el tercer apartat se centra en els establiments emfitèutics presents en una regió i en l'altra, i s'analitza de manera més profunda un repartiment de terres comunals que es va realitzar a través d'aquest tipus de contractes a l'Espluga de Francolí durant els anys 1807 i 1808.

Els llibres de les dues regions, tot i contenir una tipologia documental molt similar, presenten diferències substancials tant a nivell formal com pel que fa a la informació que en podem extreure. En els llibres de la regió de Girona s'utilitzaven etiquetes per a identificar la tipologia documental de cada una de les entrades registrades. Aquestes es troben als marges del llibre i són molt útils a l'hora de treballar la font. A la regió de Tarragona aquest ús d'etiquetes no era ni molt menys habitual: en tots els llibres consultats només ho hem trobat en una ocasió.

Les diferències entre ambdues regions no són només en aspectes formals. Els llibres de Girona aporten, com a norma general, més informació que els llibres del sud del Principat. Un exemple d'aquest fet és la poca presència en els llibres de Tarragona de l'ofici del pare de la núvia en els capítols matrimonials.

Precisament d'aquesta tipologia documental ens n'hem servit al segon capítol del treball per tal d'obtenir els preus dels dots i observar-ne l'evolució entre els anys 1773-1807. Les dades que ens ha proporcionat el buidatge han estat deflactades a través del preu del blat per tal de poder extreure'n una imatge real del seu valor. Els preus nominals dels dots no van variar gaire entre els dos anys estudiats, però el preu del blat pràcticament es va doblar, amb la qual cosa el valor real dels dots hauria disminuït de forma notable.

L'últim capítol, com hem dit, està dedicat als establiments. En aquest punt, també trobem una diferència important entre les dues regions: mentre que a Girona són un dels contractes més habituals, a Tarragona la seva presència és molt escassa. Tot i això, hem trobat un nombre important d'establiments en el repartiment de terres comunals que es va realitzar a l'Espluga de Francolí. L'ajuntament d'aquesta vila va establir més de 200 hectàrees de terra a través de més de 300 contractes.

El present treball ha estat una aproximació a les possibilitats que el registre d'hipoteques ens pot oferir per al coneixement històric de les realitats econòmiques i socials de la regió de Tarragona. Tot i constatar que per a la regió de Girona aquesta font ens aporta una informació més completa i àmplia, creiem que el registre d'hipoteques ha de ser un punt d'estudi ineludible per al coneixement històric de les comarques tarragonines.

**DIAZ CAPALLERA,
Eduard**

El registre d'hipoteques: una font per a la història social. Estudi comparatiu de les regions de Girona i Tarragona

Treball de recerca del Màster d'Iniciació a la Recerca en Humanitats. Universitat de Girona. Data de lectura: 25 de setembre de 2012

Seminaris d'història rural curs 2012-2013

Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

14 de desembre de 2012

¡Rabasaires a defenderse! Conflicto social y organización campesina en Catalunya (1868-1905).
Antoni López Estudillo (UdG)

25 de gener de 2013

Mil i un aixovars medievals. Vic, segle XIII. Lluís To Figueras (UdG)

15 de febrer de 2013

Innovacions biològiques i consum de llet: el cas d'Espanya en el context europeu (1861-1936).
Ismael Hernández Adell i Josep Pujol Andreu (UAB)

15 de març de 2013

Les debilitats del sindicalisme agrari catòlic. Creixement i decadència de la FSA de Girona (1918-1931). Pere Bosch Cuenca

19 d'abril de 2013

De pueblos de indios a municipios pluriétnicos. Gobierno local, administración de justicia y propiedad de la tierra en el siglo XIX. Daniela Marino (Universidad Autónoma de la Ciudad de México)

17 de maig de 2013

Alguna cosa més que una via d'accés a la terra. L'emfiteusi i la redefinició dels drets de propietat en el nord-est català (segles XVIII-XIX). Rosa Congost, Pere Gifre i Enric Saguer (UdG)

Aquest cicle forma part dels tallers de Recerca del Màster d'iniciació a la Recerca en Humanitats. Història, Art, Filosofia, Llengua i Literatura (UdG, Facultat de Lletres).

Totes les sessions s'inicien a les 16 h a la sala de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona (Facultat de Lletres. Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Tel. 972 41 89 45).

Les sessions són gratuïtes i no cal inscripció prèvia.

Amb el suport del MICINN: projecte de recerca HAR2011-25077/HIST

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

XIII Jornades d'Història del Treball "Les dones en el món dels negocis i en la gestió financera del patrimoni immobiliari familiar". Universitat de Barcelona, 9 i 10 de maig 2013. Organitza: Grup de Recerca "Treball, Institucions i Gènere" (T.I.G.) del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona. Més informació: www.ub.edu/tig

Pagesia, indústria i món rural. VIII congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local. Lleida i Alguaire, 19 a 21 de setembre de 2013. Organitzen: Universitat de Lleida i Ajuntament

d'Alguaire. Secretaria: Ajuntament d'Alguaire (973 756 006; ajuntament@alguaire.ddl.net). Més informació: sistemasagraris@historia.udl.cat; www.sistemasagraris.udl.cat

VIII Jornada "Recerca etnològica i centres d'estudis. Presentació de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya". Arxiu Comarcal de la Garrotxa, Olot, 9 de març de 2013. Organitza: Patronat Francesc Eiximenis, Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat, Institut Ramon Muntaner, amb la col·laboració del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca. Inscripció gratuïta a

l'Institut Ramon Muntaner. Tel. 977 401 757; a/e: carles@irmu.org. Més informació: www.irmu.org

De la vinya a la fassina: vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya. L'Espluga de Francolí, 27-28 setembre 2013. Jornades d'estudi organitzades pel Centre d'Estudis Antoni de Capmany-Universitat de Barcelona, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà i la Fassina Balanyà de l'Espluga de Francolí-Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Termini de presentació de propostes comunicacions: 28 de febrer de 2013. Més informació: www.delavinyaalafassina.cat

■ BEQUES I PREMIS

VII Beca de Recerca La Selva 2013. Convoca: Consell Comarcal de la Selva i Centre d'Estudis Selvatans. Beca al millor projecte inèdit de recerca en ciències socials i humanes en l'àmbit històric, referit a l'àmbit territorial de la comarca històrica de la Selva. Dotació: 4.000 € bruts. Termini: 18 de febrer de 2013. La realització del projecte podrà dur-se a terme fins el 31 de desembre de 2013. Més informació: www.selvatans.cat.

Beques d'Investigació del Patronat Francesc Eiximenis 2013. Per a projectes de recerca inèdits que facin referència a l'àmbit de les comarques gironines, en els camps de l'antropologia, sociologia, història, geografia, literatura, dret, filologia, art, economia, botànica, zoologia, geologia i ciències ambientals. Dotació: 4.500 € cadascuna. Termini de presentació: 30 de març del 2013. Més informació: www.ddgi.cat/eiximenis. A/e: eiximenis@ddgi.cat.

9è Seminari d'història medieval

Curs 2012-2013

19 d'octubre de 2012

Mario Lafuente Gómez (Universidad de Zaragoza), *La elite de la baja nobleza aragonesa en el siglo XIV: rasgos identitarios y pautas de socialización.*

9 de novembre de 2012

Ángel Galán Sánchez (Universidad de Málaga), *Los mudéjares de Castilla: una nueva historia y una arqueología en construcción.*

14 de desembre de 2012

José María Salrach Marés (Universitat Pompeu Fabra), *Crisi de subproducció, crisi sistèmica... Sobre la natura de les crisis.*

11 de gener de 2013

Isabel del Val Valdivieso (Universidad de Valladolid), *Isabel la Católica: tópicos y realidades.*

22 de febrer de 2013

Monique Bourin (Université de Paris I, Panthéon-Sorbonne), *La naissance des noms de famille: une innovation médiévale.*

15 de març de 2013

Giacomo Todeschini (Università di Trieste), *Usurai e banchieri: il significato politico dell'economia alla fine del medioevo.*

12 d'abril de 2013

Ian Wei (University of Bristol), *The University of Paris and the authority of the intellectual in the Middle Ages.*

3 de maig de 2013

Vicent Baydal Sala (Institució Milà i Fontanals, CSIC), *Catalans, aragonesos i valencians. El naixement de la identitat col·lectiva valenciana durant l'edat mitjana.*

Organitzat pel grup de recerca consolidat Renda Feudal i Fiscalitat a la Catalunya Baixmedieval, la Institució Milà i Fontanals (CSIC), el Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona) i el projecte de recerca Mercado financiero y pequeñas ciudades en la Cataluña nor-oriental de los siglos XIV y XV (HAR2011-27121).

Coordiadors: Manuel Sánchez Martínez, Lluís To Figueras i Pere Orti Gost.

Lloc de realització: Facultat de Lletres de la UdG (Pl. Ferrater Mora, 1, Girona).

Horari: Divendres a les 11 h.

mestall

Redacció:

Josep Colls, Rosa Congost, Lúcia Donat, Gabriel Jover, David Moré
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podem enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@ddgi.cat
Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques
Dipòsit legal: GI-731-1999